

NEPOKOJNÉ LEPŠIE ČASY

Zánik monarchie a vyhlásenie Československej republiky vyvolali v promaďarsky orientovanom regióne hornej Nitry nepokoje. I keď 11. novembra 1918 vojna skončila, nedostatok potravín, nezamestnanosť, ťažkosti v zásobovaní a drahota pokračovali, vyvolávali vlny protestov, kvôli ktorým sa zvýšil pobyt ozbrojených zložiek v regióne. Nespokojnosť sa obracala proti notárom, žandárom či úradníkom ako predstaviteľom režimu. Chaos zvyšovali nefungujúce pošty, telegrafy, železnice. Zlé sociálne pomery na konci vojny viedli k drancovaniu a plieneniu, ktoré na hornej Nitre vrcholilo 1. – 4. novembra 1918. Traja židia boli zabití, ďalší radšej ušli, hlavne do Budapešti. Výrazný podiel na tejto situácii mali zajatci a vracajúci sa frontoví vojaci. Z obchodov a krčiem, prevažne židovských majiteľov, i z Carpathie, boli vyrabované zásoby potravín. Povozi i v batohoch odvážali aj obyvatelia okolitých obcí ukoristené veci z Prievidze. Z Bystričian majitelia štyroch zničených židovských obchodov ušli do Topoľčian a do Maďarska. Pogromy a rabovanie sú zaznamenané aj v Hornom Kamenci. Thonet, majiteľ továrne na nábytok vo Veľkých Uherciach, dal z obáv pred nepokojmi vytvoriť stráž nad majetkom a osobnou bezpečnosťou z mladých robotníkov, ktorí dostali vyšší plat.

Na ochranu obcí prišlo maďarské vojsko, neskôr sa organizovali strážne skupiny domobrany, z ktorých sa utvorila národná stráž vyzbrojená zbraňami nitrianskej posádky. Likvidovali revolučné vrenie, napríklad deň po skončení vojny 12. novembra 1918 v Ráztočnej a Veľkej Čause. Stráž pôsobila do príchodu vojakov prvého česko-slovenského oddielu, ktoré 10. decembra obsadilo Nováky, Prievidzu a 14. decembra Handlovú.

V Prievidzi domobranu zorganizovali miestni národovci, ktorým sa podarilo získať obyvateľstvo. V polovici novembra sa ujala moci pobočka Slovenskej národnej rady s predsedom Dr. Jánom Čvikotom, obvodným lekárom. Snažili sa zadovážiť obyvateľom základné potraviny a priemyselný tovar. Okres spravovali do januára 1919, kedy sa okresným komisárom stal Dr. Ján Novák. Pod vplyvom národne uvedomelého vedenia napokon Prievidza patrila k prvým mestám, ktoré prijali Martinskú deklaráciu. I tak sa k veľkému štrajku železničiarov vo februári pridali aj zamestnanci v Prievidzi, usilujúc o návrat k Uhorsku. Ved' v mnohých prievidzských domácnostiach sa rozprávalo po maďarsky.

Problematickou sa od počiatku stal vzťah nemeckej menšiny k novému štátu, a to i napriek tomu, že všetky minority získali rozsiahle práva garantované ústavou. Nemci mali v štátnej správe vysoký počet volených zástupcov, no vďaka koncepcii československého národa sa ocitli v postavení menšiny, hoci počtom obyvateľstva boli na druhom mieste za Čechmi a v ekonomickej oblasti sa Čechom prinajmenšom vyrovnali. I na hornej Nitre nemeckí obyvatelia odporovali vzniku ČSR. Preto muselo byť Nitrianskom Pravne a okolitých nemeckých obciach v januári 1919 zavedené stanné právo. Bola tu ubytovaná stopäťdesiat členná jednotka vojska na útraty rebelujúcich obcí, vo Veľkej Čause až do roku 1920. Situáciu ešte zhoršila vojenská ofenzíva Maďarskej republiky rád, obavy z ktorej si vyžiadali mobilizáciu. Obyvatelia z celého okresu sa však vybrali 25. marca 1919 protestovať do Prievidze voči odvodu do ďalšej vojny. Do mesta prichádzalo asi dvetisíc demonštrantov, no žandári a vojaci ich rozohnali. I keď akcia prešla bez obetí, skupina aktivistov z Handlovej, plánujúca pridať sa k Maďarskej republike rád a urobiť z regiónu vnútroštátne centrum odboja, zaútočila na vojakov večernej hliadky. Dvoch zabili a jedného vážne zranili. Následne bol vyhlásený výnimočný stav aj v Handlovej. Pri postupe maďarského vojska sa na jeho stranu pridávali aj ďalší obyvatelia banskej kolónie. Slovensko prišli chrániť jednotky z Čiech. Nepokojnú Handlovú strážila rota moravských Orlov.

Sociálna situácia sa nezlepšila ani rok po vojne. Zásobovanie viazlo, obilie na čiernom trhu bolo tak drahé, že si ho ľudia nemohli kúpiť. V októbri 1919 v Oslanoch dochádzalo opäť k drancovaniu, k protestom proti keťasom, úžerníkom, podvodom mlynárov, preto i tu musela byť posilnená žandárska stanica. V roku 1920 konečne došlo k upokojeniu pomerov.

**OTÁZKA: KTO SA PO VOJNE V ROKU 1918 STAL PREDSEDOM
PRIEVIDZSKEJ POBOČKY SLOVENSKEJ NÁRODNEJ RADY?**

Spracovala Mgr. Jaroslava Kupčoková, Hornonitrianske múzeum v Prievidzi

Pohľadnica Handlovej s názvom prepísaným z maďarského na slovenský